

УДК 811.111'373,46:791

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-289-298](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-289-298)

Осіпчук Наталія Василівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Національний університет водного господарства та природокористування, вул. Соборна, 11, м. Рівне, 33028, <https://orcid.org/0000-0002-3186-6806>

Весоловський Олег Васильович асистент кафедри німецької філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, <https://orcid.org/0000-0002-9836-3672>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПОМИЛКИ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. Стаття присвячена розгляду проблеми лексико-семантичних помилок у процесі перекладу, зосереджуючись на прикладах з англійської та німецької мов. Актуальність дослідження визначається зростаючим інтересом до такого лінгвістичного феномену, як перекладацькі помилки. У статті перекладацька помилка трактується як неточність або невдача у відтворенні або передачі сенсу або інтенції вихідного тексту при його перекладі з однієї мови на іншу.

Автори розглядають основні аспекти перекладацького процесу, що спричиняють виникнення лексико-семантичних непорозумінь. Метою роботи є виявлення основних типів помилок, яких припускаються перекладачі, відтворюючи англо- та німецькомовні тексти українською мовою. Автори зосереджують увагу на значенні слова в логічному, іменному та емоційному аспектах та важливості їх розуміння під час відтворення англійських та німецьких текстів українською мовою.

В статті аналізуються випадки хибного вибору слів, неправильного їхнього сполучення та інших аспектів, які можуть впливати на точність перекладу. Ця стаття приділяє також увагу такому явищу, як «фальшиві друзі перекладача» – термінам, що схожі або однаково звучать в двох мовах, але мають різний семантичний зміст. Автори наводять приклади «фальшивих друзів перекладача» в англійській та німецькій мовах, роблячи спробу пояснити походження розбіжностей у значеннях схожих слів в українській мові.

У статті висвітлено можливі наслідки таких помилок і розглянуто шляхи їх уникнення у процесі перекладу з англійської та німецької мови на українську. Авторами встановлено значення терміна «перекладацька помилка»; вивчені основні класифікації перекладацьких помилок; проведено аналіз перекладацьких помилок, що можуть виникнути внаслідок інтерференції.

Ключові слова: лексико-семантична помилка, переклад, перекладацька помилка, семантика, фальшиві друзі перекладача.

Osipchuk Nataliia Vasylivna PhD (Pedagogical Science), Associate Professor of the Department of Foreign Languages, The National University of Water and Environmental Engineering, Soborna St., 11, Rivne, 33028, <https://orcid.org/0000-0002-3186-6806>

Vesolovskyi Oleh Vasylovich Assistant of the Department of German Philology, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk, 76018, <https://orcid.org/0000-0002-9836-3672>

LEXICAL AND SEMANTIC ERRORS IN THE TRANSLATION PROCESS

Abstract. The article is devoted to the problem of lexical and semantic mistakes in the translation process, focusing on examples from English and German. The relevance of the study is determined by the growing interest in such a linguistic phenomenon as translation mistakes. The article defines a translation mistake as an inaccuracy or failure to reproduce or convey the meaning or intention of a source text when it is translated from one language into another.

The authors examine the main aspects of the translation process that cause lexical and semantic misunderstandings. The aim of the paper is to identify the main types of mistakes made by translators when reproducing English and German texts into Ukrainian. The authors focus on the meaning of a word in the logical, nominal and emotional aspects and the importance of understanding them when translating English and German texts into Ukrainian.

The article analyzes cases of incorrect word choice, incorrect word combinations, and other aspects that may affect the accuracy of translation. The article also pays attention to the phenomenon of "false friends of the translator" – terms that look similar or sound the same in two languages but have different semantic meanings. The authors provide examples of "false

friends of the translator" in English and German, making an attempt to explain the origin of differences in the meanings of similar words in the Ukrainian language.

The authors of the article highlight possible consequences of such mistakes and consider ways to avoid them in the process of translation from English and German into Ukrainian. The article defines the meaning of the term "translation mistake"; examines the main classifications of translation mistakes; analyzes translation mistakes that may arise as a result of interference.

Keywords: lexical and semantic mistakes, translation, translation mistake, semantics, false friends of the translator.

Постановка проблеми. У світлі зростання глобалізації та міжнародного спілкування проблема точності та якості перекладу стає надзвичайно важливою [1, с. 18]. Перекладацька помилка – це неточність або невдача у відтворенні або передачі сенсу або інтенції вихідного тексту при його перекладі з однієї мови на іншу. Це може бути результатом різних факторів, таких як неправильний вибір слів, граматичні або синтаксичні невідповідності, або непорозуміння семантики вихідного тексту. Перекладачі можуть зіткнутися з різними видами помилок, такими як лексико-семантичні невідповідності, стилістичні розбіжності, культурні нюанси та інші. Ці помилки можуть виникнути через обмеження мовних ресурсів, розбіжності у виразі думок та концепцій між мовами, або через неправильне розуміння контексту. Важливо визнавати та вирішувати перекладацькі помилки, оскільки вони можуть впливати на якість та розуміння тексту, а також на сприйняття інформації читачем чи аудиторією. Постійне вдосконалення навичок перекладу та усунення помилок допомагає забезпечити точний та ефективний переклад текстів між різними мовами.

Особливу увагу варто приділити лексико-семантичним помилкам, які можуть виникнути у процесі перекладу з англійської та німецької мов на українську. Поглиблений аналіз таких помилок дозволяє визначити фактори, що спричиняють їхнє виникнення, і розробити ефективні стратегії для їх уникнення в перекладацькому процесі. З ростом важливості мовної точності у міжнародній спільноті, вивчення та вирішення лексико-семантичних викликів у перекладі є ключовим аспектом удосконалення комунікації та підвищення ефективності перекладацької практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія дослідження помилок, зокрема перекладацьких, доволі довга. Про важливість

дослідження природи, типології та характеристики помилок пише відомий вітчизняний науковець Флоріан Бацевич, наголошуючи на необхідності «створення загальної теорії мовленнєвих помилок як спеціальної наукової дисципліни, предметом якої має стати вивчення обсягу, характеру, класифікації, причин виникнення різноманітних мовленнєвих аномалій, методів запобігання їм» [2, с. 8-9]. У своїй монографії П. Куляс [3] пропонує типологію перекладацьких помилок. Проблеми лексичних труднощів перекладу науково-технічної літератури розглянуто у роботі Л. Гречиної [4]. Проблема перекладацьких помилок вивчалась також такими науковцями, як Л. Клименко [5], О. Логвиненко [6], Т. Норяк та В. Аккурт [7].

Попри значну кількість досліджень, вивчення перекладацьких помилок потребує подальшого розгляду та глибшого аналізу.

Мета статті полягає у виявленні основних типів помилок, яких припускаються перекладачі, відтворюючі англо- та німецькомовні тексти українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Виникнення лексико-семантичних помилок у перекладі може бути обумовлене різними факторами, які включають: багатозначність слів, семантичні відмінності, культурні нюанси, відсутність еквівалента, неоднозначність контексту, неправильне використання аналогій, переклад слів з більш конкретними значеннями, ніж вони мають насправді [2; 3].

Як відомо, слово виражає поняття про реальний об'єкт або явище сукупністю його форми й значення. Значення слова належить до предмета слова в логічному, іменному та емоційному значенні. Предметно-логічне значення слова називається ще основним, безпосереднім або прямим. Іменне значення слова стосується окремого об'єкта, тобто людини або географічного поняття [8]. Емоційне значення слова виражає відповідно емоції та відчуття, викликані реальними об'єктами, фактами і явищами, що позначаються цим словом. У зв'язку з тим, що ця проблема безпосередньо пов'язана з перекладом, необхідно трохи докладніше розглянути лексичні значення різних типів слів. Часто правильний вибір слів при перекладі може бути здійснений тільки на основі правильного аналізу лексичного значення слова.

Предметно-логічне значення поділяють на вільне і пов'язане. При цьому «вільне значення слова існує незалежно від його поєднання з іншими словами, а пов'язане значення з'являється тільки в певних словосполученнях» [9]. Значення слова не слід пов'язувати з його вживанням. Часто навіть однозначне слово англійської мови через свою

багатозначність може володіти широкою сполучуваністю і його вживання не збігається з вживанням українського слова, тому воно перекладається на українську мову різними словами, як-от: «*a young man* – молода людина; *a young child* – маленька дитина; *young in crime* – недосвідчений злочинець; *the night was young* – ніч ще тільки настає» [8].

Як вже зазначалося, однією з основних лексичних проблем перекладу є вибір слова. Завдання перекладача полягає в тому, щоб «знайти потрібне слово, яке було б адекватно слову цільової мови, тобто мало б те ж значення, те ж стилістичне забарвлення і викликало б у реципієнта ті ж асоціації» [1, с. 34]. Підбираючи потрібне слово, перекладач зазвичай звертається до синонімічного ряду в українській мові. Наявність синонімії надає перекладачам можливості досягти адекватності при перекладі.

Окрім предметно-логічного значення, багато слів мають ще й емоційне завдяки семантиці слова, як-от: англійські та німецькі слова як *mother / Mutter, to love / lieben, radiant / strahlend*, або українські – батьківщина, веселий, ласкавий і т.п. Емоційне значення слова «викликає не тільки уявлення про предмет, якість, або дії, але також почуття, емоції, певне ставлення до даного предмету або явища» [8]. Такі слова, як «батьківщина», «радість», «веселий», «війна», «сумувати», зазвичай викликають у всіх людей однакові емоції. Таким словам притаманне «об'єктивне» емоційне значення. Слід зазначити, що емоційне значення може бути також суб'єктивним, якщо воно виражає індивідуальне ставлення відправника інформації до предмета або явища. В емоційному значенні майже завжди проявляється позитивна або негативна оцінка.

В реченні «*We are ready to die for our country*» слово «country» містить емоційне значення, тому що у цьому контексті воно має значення «батьківщини» (Ми готові померти за свою батьківщину). Іншими словами, завдяки емоційному значенню, яке набуває слово, воно може перекладатися по-різному. З огляду на це, прикметники, що містять емоційне значення і надають емоційного забарвлення висловлюванню, потребують перекладу словами, які є рівноцінні їм і в емоційному плані.

Розглядаючи проблему перекладацьких помилок, слід згадати про «хибних друзів перекладача». Відомо, що англійська, німецька та українська мови належать до індоєвропейської мовної сім'ї. Під час Великого переселення народів прамова розходилася на дедалі ширші території, що тривало сотні років, і протягом цього часу кожна група народів змінювала цю мову. Слід зазначити, що багато коренів слів

залишалися незмінними, однак їхні значення трансформувалися, стали невпізнаними. Все це сприяло появі аналізованого феномену.

Лінгвісти виокремлюють чотири типи «хибних друзів перекладачів» [1]. До першого типу належать слова, що позначають різні предмети і явища у двох мовах: так, німецькому слову «Galanterie» в українській мові відповідають «галантність, чемність, люб'язність, ввічливість», а українське слово «галантерея» є торговою назвою різного роду дрібних предметів туалету й особистого вжитку (гудзики, шпильки, нитки і т.д.).

Другий тип представлений словами, що позначають подібні предмети й поняття, однак розрізняються у відтінках: наприклад, німецький іменник «Kostüm» вживається тільки як назва жіночого одягу, що складається з жакета і спідниці, водночас український іменник «костюм» містить ширше значення і стосується також чоловічого одягу.

До третьої групи належать слова з однаковим значенням, але з різним стилістичним забарвленням: німецький іменник «Grazie» перекладається як «красуня» і має жартівливий відтінок, в українській мові «грація» в цьому значенні вживалась лише в поетичному стилі у минулому, а сьогодні належить до архаїзмів.

Четвертий тип містить слова, значення яких в обох мовах збігається, але еквівалентами в перекладі такі мовні одиниці можуть бути тільки в деяких словосполученнях або в складних словах. У цьому контексті гарним прикладом буде аналіз іменника «транспорт» у значенні «вид перевізних засобів» в німецькій мові, адже це слово не завжди відповідає як еквівалент німецькому іменнику «Transport»:

- «внутрішньозаводський транспорт» - «innerbetrieblicher Transport»;

«водний транспорт» - «Schiffstransport», «Schiffsverkehr», «Transport auf dem Wasserweg»;

- «повітряний транспорт» - «Luftverkehr», «Lufttransport», «Beförderung auf dem Luftweg»;

«пасажирський транспорт» - «Personenverkehr», «Personenbeförderung»;

- «приміський транспорт» - «(städtischer) Nahverkehr»;

- «транспорт загального користування» - «öffentlicher Verkehr».

Однак, більшу небезпеку становлять такі слова німецької мови у спеціальних сферах діяльності, де помилку цілком можна не помітити:

- бізнес: Konkurs – «банкрутство» або неспроможність, а конкурс-змагання – це Wettbewerb (конкурс на посаду – Ausschreibung);

- виробництво: Bohrmaschine – це не тільки «бормашина», а ще й будь-який свердлильний верстат, дріль або бурильний агрегат;
- маркетинг: brand – це «пожежа», а бренд буде Marke;
- медицина: Tablett – «піднос», а таблетка буде Tablette;
- наука: Aspirant – це «здобувач» або «кандидат», а аспірант – Doktorand;

- юриспруденція: Nationalität – «громадянство», національність зазвичай позначається як ethnische Herkunft.

З-поміж інших «хибних друзів перекладача» в німецькій мові можна виокремити такі:

das Glas – склянка, чарка або просто скло, а не «око» – das Auge;

das Volk – не «вовк», а «народ» (Volkswagen – народний автомобіль);

der Dom – означає в німецькій мові собор, а не «будинок» – das Haus;

der Führer – не лише позначення Гітлера, а також вождь, командир, машиніст, вагоновожатий, капітан спортивної команди;

der Termin – не «термін», а «призначений для зустрічі час»;

der Zentner – у німецькій та українській мовах відрізняється міра ваги «центнер». У німецькій мові – це маса, що дорівнює 50 кг, в українській – 100 кг;

die Dose – банка, штепсельна розетка, а не «доза» – die Dosis;

Reklamieren – пред'являти претензії, скарги, а не «рекламувати» – werben.

die Strafe – це не «штраф», а ширше поняття, «покарання» як таке, при цьому для грошового штрафу є спеціальне слово – die Geldstrafe.

Вчені зазначають, що в германських мовах та в українській існує 24% слів, що утворені від спільних коренів. Тому в англійській мові також трапляються «хибні друзі перекладача», які ускладнюють відтворення англійських текстів українською мовою:

Argument – перекладається як «аргумент, суперечка, конфлікт». У першому значенні слово вживається у математиці, коли йдеться про аргумент функції.

Biscuit – звичайне тверде печиво. Це слово запозичене з французької, в якій воно теж означає «печиво». Але в українській мові термін для твердого печення вже існував, тож у XVIII ст. так почали називати пухку випічку.

Design – дизайн, ескіз, схема, конструкція, проєкт. В англійській мові це поняття ширше, ніж «зовнішній вигляд». Обгортки продукту воно теж стосується, але здебільшого воно належить до проєктування і конструювання.

Fabric – це не «фабрика», а «тканина». Спочатку латиною *faber* означало робітника, який працює з каменем або металом, а *fabrica* – майстерно вироблений товар. У XVI-XVII ст., коли індивідуальну працю витісняли великі виробництва, так стали називати фабрично вироблену тканину. Але в українській мові слово стало означати не товар, а місце, де його було вироблено.

Цікавим є історія слова *Lunatic* – божевільний. В розумінні носіїв української мови «лунатик» – це людина, яка ходить уві сні. Але в англійській мові це просто «божевільний». Походить слово від латинського *luna*, що позначає «місяць». У середні віки вважали, що зміна фаз місяця викликає проблеми зі свідомістю, тому слово стало синонімом «божевілля».

Universal має в англійській мові значення «загальний» або «всесвітній» та походить від латинського *universus* – «все разом», «цілий», «повний». В українську мову слово прийшло з польської у значенні «загальний». Але потім слово почало застосовуватися в механіці та конструкторами як «різнобічний», а потім і «придатний для різних цілей».

Отже, вивчення та усунення лексико-семантичних помилок в перекладі з англійської та німецької мов на українську є важливим етапом для забезпечення точності та ефективності комунікації. Постійне вдосконалення навичок перекладача та уважне врахування мовних особливостей є ключовими факторами для успішного подолання цих труднощів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного аналізу можна зробити кілька ключових висновків щодо лексико-семантичних помилок у процесі перекладу з англійської та німецької мов на українську. Виявлено, що конкретні особливості лексики та семантики в англійській та німецькій мовах є джерелом численних лексико-семантичних помилок, зокрема багатозначність слів в аналізованих мовах є джерелом численних непорозумінь. Усвідомлення цих відмінностей важливо для покращення якості перекладу. Важливо ретельно аналізувати контекст та враховувати всі можливі значення слів під час перекладу. Уважне дослідження контексту, використання термінологічних баз та консультація зі спеціалістами допоможе уникнути помилок під час відтворення англо- та німецькомовних текстів українською мовою.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні помилок, що виникають у перекладі концептуальних метафор.

Література:

1. Cronin M. Translation and Globalization. London: Routledge, 2003. 197 p.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 236 с.
3. Куляс П. П. Типологія помилок: підручник-монографія; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 464 с.
4. Гречина Л. Б. До проблем лексичних труднощів перекладу науково-технічної літератури. Вісник Житомирського державного університету. 2011. № 57. С. 166-169.
5. Клименко Л. В. Художній переклад як вид міжкультурної комунікації в контексті Євроінтеграції. Літературознавчі студії. 2015. Вип. 1 (1). С. 228–235.
6. Логвиненко О. М. Культура перекладу художнього твору: психологічний аспект. Український інформаційний простір: науковий журнал Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв / гол. редактор М. С. Тимошик. К., 2014. Ч. 2. С. 117–122.
7. Норяк Т., Аккурт В. Літературний стиль автора при перекладі художньої літератури. Нагальні питання вітчизняного та зарубіжного перекладознавства. Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2018. С. 12–14.
8. Schulz M. Übersetzen – ein Job für “Einköpfe”. URL: <http://www.doku.net/artikel/uebersetze.html>
9. Рым А. Translation skill-sets in a machine-translation age. Meta. 2013. № 58. С. 487–503.

References:

1. Cronin, M. (2003). Translation and Globalization. London: Routledge. [in English].
2. Batsevych, F. S. (2000). Osnovy komunikatyvnoi deviatolohii [Fundamentals of communicative deviology]. Lviv: LNU im. Ivana Franka [in Ukrainian].
3. Kuliias, P. P. (2015). Typolohiia pomylok [Typology of mistakes]: pidruchnyk-monohrafiia; Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
4. Hrechyna, L. B. (2011). Do problem leksychnykh trudnoshchiv perekladu naukovo-tekhnichnoi literatury [On the problems of lexical difficulties in translation of scientific and technical literature]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu – Bulletin of Zhytomyr State University, 57, 166-169 [in Ukrainian].
5. Klymenko, L. V. (2015). Khudozhnii pereklad yak vyd mizhkulturnoi komunikatsii v konteksti Yevrointehratsii [Literary Translation as a Type of Intercultural Communication in the Context of European Integration]. Literaturoznavchi studii – Literary studies, 1(1), 228-235 [in Ukrainian].
6. Lohvynenko, O. M. (2014). Kultura perekladu khudozhnoho tvoruu: psykhologichnyi aspekt [The culture of translation of a work of fiction: the psychological aspect]. Ukrainskyi informatsiinyi prostir: naukovyi zhurnal Instytutu zhurnalistyky i mizhnarodnykh vidnosyn Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv – Ukrainian information space: scientific journal of the Institute of Journalism and International Relations of the Kyiv National University of Culture and Arts, 2, 117-122 [in Ukrainian].

7. Noriak, T., Akkurt, V. (2018). Literaturnyi styl avtora pry perekladi khudozhnoi literatury [The literary style of the author when translating fiction]. Nahalni pytannia vitchyznianoho ta zarubizhnoho perekladoznavstva. Odesa: Pivdenoukrainskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni K. D. Ushynskoho, 12-14 [in Ukrainian].

8. Schulz, M. (2008). Übersetzen – ein Job für “Einköpfe”. URL: <http://www.doku.net/artikel/uebersetze.html> [in German].

9. Pym, A. (2013). Translation skill-sets in a machine-translation age. Meta. [in English].